

УДК 349.4/6:631.95

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ІНШОГО ПРИРОДООХОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Кондратюк Т.М., аспірант
Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті досліджуються підходи до визначення земель іншого природоохоронного призначення як складової самостійної категорії «землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення». Проведено аналіз чинного законодавства з цього питання. Запропоновано внести зміни до законодавства України з метою виділення цих земель.

Ключові слова: *категорії земель, природно-заповідний фонд, землі іншого природоохоронного призначення, особливо цінні землі, землі екологічної мережі.*

В статье исследуются подходы к определению земель иного природоохранного назначения как составляющей самостоятельной категории «земли природно-заповедного фонда и другого природоохранного назначения». Проведен анализ действующего законодательства по этому вопросу. Предложено внести изменения в законодательство Украины с целью выделения этих земель.

Ключевые слова: *категории земель, природно-заповедный фонд, земли иного природоохранного назначения, особо ценные земли, земли экологической сети.*

Kondratiuk T.M. TO THE QUESTION OF DEFINITION OF LANDS OF OTHER NATURE PROTECTION PURPOSE

In the paper the approaches to definition of lands of other nature protection purpose as a component of independent category “lands of natural and reserved fund and other nature protection purpose” are investigated. The analysis of the active legislation in a given question is done. The changes in the legislation of Ukraine for the purpose of these lands allocation are offered.

Key words: *lands categories, natural and reserved fund, lands of other nature protection purpose, especially valuable lands, ecological system lands.*

Сьогодні багато уваги приділяється збереженню біологічного та ландшафтного різноманіття. Значна роль в цьому питанні відводиться природоохоронним землям, оскільки вони виконують надзвичайно важливу екологічну функцію. Відповідно до гл. 7 Земельного кодексу України на землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення поширюється правовий режим земель природно-заповідного фонду та режим земельних ділянок, у межах яких є природні об'єкти, що мають особливу наукову цінність.

Більшість праць присвячена одній самостійній складовій категорії «землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення», а саме правовому режиму земель природно-заповідного фонду. Це питання досліджувалося в роботах В.І. Андрейцева, В.М. Шульги, І.І. Каракаща, А.М. Мірошніченка, Р.І. Марусенка, Н.Р. Малишевої, Ю.С. Шемшученка, П.Ф. Кулинич, В.І. Семчика. Вагомим внеском є, зокрема, дисертаційне дослідження А.Й. Годованюка «Правовий режим земель природно-заповідного фонду».

Актуальність теми дослідження посилюється відсутністю єдиного підходу до вказаного питання і ступенем нерозкритості складової земель іншого природоохоронного призначення.

Метою статті є аналіз чинного законодавства України, положень правової доктрини та спеціальної літератури у частині визначення земель іншого природоохоронного призначення.

Земельний Кодекс України (далі – ЗК України) виділяє окрему категорію земель «природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення» (ст. 19, гл. 7) [1]. Склад земель «природно-заповідного фонду», їх правовий режим детально визначається чинним законодавством. Протилежна ситуація із землями «іншого природоохоронного призначення». До лютого 2006 р. ЗК України (ст. 46) до земель «іншого природоохоронного призначення» відносив:

1) земельні ділянки водно-болотних угідь, що не віднесені до земель лісового і водного фонду; 2) земельні ділянки, в межах яких є природні об'єкти, що мають особливу наукову цінність. Після внесення змін Законом України від 8 лютого 2006 р. № 3404-IV залишилася лише друга група земель. Фактично відбулося звуження (мінімізація) земель іншого природоохоронного призначення. Проте у законодавстві відсутня конкретизація цих земель і не визначено порядок віднесення земель до цієї категорії. Крім того, відсутній закон, до якого відсилає ч. 3 ст. 46 ЗК України, який, за задумом законодавця, повинен визначати правовий режим саме цих земель. На жаль, законом також не встановлено правових ознак, яким повинен відповідати об'єкт, що має особливу наукову цінність.

Згідно зі ст. 16 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [2] створено Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання. На його виконання Кабінетом Міністрів України затверджено Положення про порядок визначення наукових об'єктів, що становлять національне надбання [3], в якому розкривається зміст останнього як унікального об'єкта, що не піддається відтворенню, втрата або руйнування якого матиме серйозні негативні наслідки для розвитку науки та суспільства. До таких об'єктів можуть бути віднесені, серед іншого, природні території та об'єкти, штучно створені об'єкти природно-заповідного фонду, що потребують підтримки, непередбаченої Законом України «Про природно-заповідний фонд», або їх окремі частини (п. 3).

Фрагментарно щодо вказаних земель міститься інформація у Законі України «Про природно-заповідний фонд України». Так, ст. 7 цього Закону відносить землі природно-заповідного фонду України, а також землі території та об'єктів, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, господарську цінність, до земель природно-заповідного фонду та іншого

природоохоронного або історико-культурного призначення [4]. Як наслідок, до вказаних земель, в тому числі й до земель іншого природоохоронного призначення, відносяться не лише земельні ділянки, на яких є природні об'єкти, що становлять особливу цінність, а й ті ділянки, які самі є цінними. Проте такою висновку не можна зробити, виходячи з Класифікації видів цільового призначення земель, згідно з якою до цієї підкатегорії відносяться «земельні ділянки, в межах яких є природні об'єкти, що мають особливу наукову цінність, та які надаються для збереження і використання цих об'єктів, проведення наукових досліджень, освітньої та виховної роботи» [5].

У доктринальних джерелах існують різні думки з цього приводу. А.М. Мірошніченко та Р.І. Марусенко вважають, що до земель іншого природоохоронного призначення варто віднести охоронні зони, що встановлюються навколо об'єктів природно-заповідного фонду (п. «а» ч. 1 ст. 112 ЗК України, розділ IV Закону України «Про природно-заповідний фонд України»); цінні природні території, які резервуються для наступного заповідання із встановленням їх спеціального режиму (ст. 55 Закону України «Про природно-заповідний фонд України»); водно-болотні угіддя, визначені відповідно до Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів [6, с. 160]. Україна приєдналася до цієї Конвенції у 1996 р., прийнявши Закон України «Про участь України в Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів» [7]. П.Ф. Кулинич вважає, що до земель іншого природоохоронного призначення можуть належати невеликі земельні ділянки, на яких розташовано унікальні природні утворення, що підлягають всебічному науковому дослідженню і яким не наданий статус об'єкта природно-заповідного фонду [8, с. 483]. Н.Р. Малишева до таких земель відносить водоохоронні зони, прибережні захисні смуги та смуги відведення [9, с. 365–366].

Звернемо увагу на Земельний кодекс Російської Федерації. Згідно з його положеннями до земель іншого природоохоронного призначення відносяться землі, зайняті захисними лісами, передбаченими лісовим законодавством (за винятком захисних лісів, розташованих на землях лісового фонду, землях особливо охоронюваних природних територій); та інші землі, що виконують природоохоронні функції (ст. 97) [10]. Так, в Російській Федерації інший підхід до складу цих земель.

Як бачимо, на доктринальному рівні відсутнє чітке та єдине розуміння земель іншого природоохоронного призначення. Але всі вчені схиляються до думки, що їх склад ширший, ніж визначено чинним законодавством України, з чим неможливо не погодитися. Крім того, слід віддати належне і землям екологічної мережі. За певних умов запропоновані науковцями землі іншого природоохоронного призначення можуть входити до її структурних елементів. Так, при проектуванні екологічної мережі визначаються території, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну, історико-культурну цінність, встановлюються передбачені законом обмеження на їх планування, забудову та інше використання [11].

Екологічна мережа утворюється поєднанням територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і підлягають особливій охороні [11]. Основними природними елементами екологічної мережі є території та об'єкти природно-заповідного фонду. До її складових структурних елементів відносяться й інші території та об'єкти, котрі забезпечують цілісність екомережі: землі водного фонду, водно-болотні угіддя, водоохоронні зони; землі лісового фонду; позахисні лісові смуги та інші захисні насадження, які не віднесені до земель лісового фонду; землі оздоровчого призначення з їх природними ресурсами; землі рекреаційного призначення, які використовуються для організації масового відпочинку населення і туризму та проведення спортивних заходів; інші природні території та об'єкти (ділянки степової рослинності, пасовища, сіножаті, кам'яні розсипи, піски, солончаки, земельні ділянки, в межах яких є природні об'єкти, що мають особливу природну цінність); земельні ділянки, на яких зростають природні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України; території, які є місцями перебування чи зростання видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України; частково землі сільськогосподарського призначення екстенсивного використання: пасовища, луки, сіножаті тощо; радіоактивно забруднені землі, що не використовуються та підлягають окремій охороні як природні регіони з окремим статусом [11]. Усі ці землі відносяться до різних категорій, але у складі земель екологічної мережі, маючи при цьому особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища. На нашу думку, саме складові екологічної мережі варто віднести до земель іншого природоохоронного призначення.

На екологічну мережу покладено важливе природоохоронне завдання, що полягає у зупиненні і поверненні назад процесу деградації біологічного і ландшафтного різноманіття.

Як наслідок, законодавство України має охопити всі природоохоронні землі, у зв'язку з чим пропонуємо ч. 1 ст. 46 ЗК України викласти у такій редакції: «До земель іншого природоохоронного призначення належать земельні ділянки, в межах яких є природні об'єкти, що мають особливу наукову цінність та землі екологічної мережі (за винятком земель природно-заповідного фонду)». Це допоможе вирішити й іншу проблему, оскільки в п. «г» ч. 1 ст. 150 ЗК України до особливо цінних земель відносяться «землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення». Автоматично землі екологічної мережі буде включено до особливо цінних земель. Надання цим землям посиленої правової охорони сприятиме збереженню цілісності екологічної мережі.

Вищевикладене доводить необхідність подальшого, більш детального дослідження цього питання і внесення відповідних пропозицій щодо вдосконалення земельного законодавства відповідно до сучасних вимог.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 46. – Ст. 1.
2. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII // Офіційний вісник України. – 2016. – № 2. – Ст. 19.

3. Про затвердження Положення про порядок визначення наукових об'єктів, що становлять національне надбання : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 р. № 174 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 червня 1992 р. № 2456–ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

5. Про затвердження Класифікації видів цільового призначення земель : Наказ Державного комітету України із земельних ресурсів від 23 липня 2010 р. № 548 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 85. – Ст. 110.

6. Мірошніченко А.М. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / А.М. Мірошніченко, Р.І. Марусенко. – 5-те вид., змінене і доповнене. – К. : Альтера, 2013. – 544 с.

7. Про участь України в Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів : Закон України від 29 жовтня 1996 р. № 437/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 50. – Ст. 279.

8. Земельне право України. Академічний курс : [підручник] / [П.Ф. Кулинич, В.І. Семчик, М.В. Шульга]. – К. : Ін Юре, 2008. – 600 с.

9. Екологічне право України. Академічний курс : [підручник] / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. – 848 с.

10. Земельний кодекс Російської Федерації : за станом на 1 січня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zemkod.ru>.

11. Про екологічну мережу України : Закон України від 24 червня 2004 р. № 1864-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 29. – Ст. 53.

УДК 349.6

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ НАВКОЛИШНЬОМУ ПРИРОДНОМУ СЕРЕДОВИЩУ: ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ

Кошеленко К.В., аспірант
кафедри екологічного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті розглядається загальна теорія юридичної відповідальності, виводиться її характеристика, притаманна також юридичній відповідальності за шкоду навколишньому природному середовищу. Поряд із цим автор виділяє особливі для юридичної відповідальності за шкоду навколишньому природному середовищу ознаки.

Ключові слова: юридична відповідальність, негативна відповідальність, позитивна відповідальність, соціальна відповідальність, відповідальність за шкоду навколишньому природному середовищу.

В статье рассматривается общая теория юридической ответственности, выводится ее характеристика, присущая также юридической ответственности за вред окружающей среде. Наряду с этим автор выделяет особые для юридической ответственности за вред окружающей среде признаки.

Ключевые слова: юридическая ответственность, негативная ответственность, позитивная ответственность, социальная ответственность, ответственность за вред окружающей среде.

Koshelenko K.V. LEGAL LIABILITY FOR DAMAGE TO THE ENVIRONMENT: THE GENERAL CONCEPT

The general theory of legal liability is considered in the article. The author gives it a characteristic that is also inherent to the legal liability for damage to the environment. The author highlights the features that are characteristic of the legal liability for damage to the environment.

Key words: legal liability, negative responsibility, positive responsibility, social responsibility, liability for environmental damage.

Постановка проблеми. Одним з найбільш важливих інститутів екологічного права є інститут юридичної відповідальності за шкоду навколишньому природному середовищу. Ще на початку ХХ ст. видатний правознавець Л. Дюгі відзначав: «Питання відповідальності тепер є основними питаннями як права публічного, так і права приватного» [1, с. 931]. Адже «правильне розуміння відповідальності є важливим і в політичному, і в соціальному, і в юридичному сенсі, воно має величезне значення для наукової розробки проблеми прав особистості, для підвищення відповідальності державних органів, громадських організацій, посадових осіб за доручену справу» [2, с. 76].

Найбільш предметно проблема розуміння відповідальності постає в юриспруденції, виникаючи в результаті прагнення чітко описати один з найбільш ефективних механізмів забезпечення правомірної поведінки суб'єктів права. Навряд чи є перебільшенням те, що по суті вся юридична наука присвячена в різних аспектах вивченню природи відповідальності і специфічних форм її правового забезпечення [3, с. 20].

Дослідники питання юридичної відповідальності підкреслюють, що немає жодного питання права, яке водночас було б настільки досліджене, заплютане й актуальне, як поняття юридичної відповідальності. Юридична відповідальність є одним з основних інститутів права, без якого неможливе існування жодної правової системи, це категорія права, яка є засобом гарантування прав, свобод і суспільних інтересів, а відсутність якої унеможливує його вплив на суспільство. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності є важливим інструментом забезпечення законності і правопорядку в країні, дотримання прав і свобод людини та гарантування належної реалізації державними органами та їх посадовими особами своїх повноважень, визначених законом, а тому виступає істотним фактором побудови правової держави в Україні [4, с. 59].

З розвитком правової реальності, ускладненням суспільних відносин, урізноманітненням юридичних форм відображення соціальних процесів актуальність вказаного питання лише посилюється. Особливого значення воно набу-